

Az erdélyi Chopin-tanítvány, Filtsch Károly

Filtsch Károly a Szeben környéki Szászsebesen született 1830. május 28-án szülei, Filtsch József, evangélikus lelkipásztor és Felner Karolin, tizedik gyermekeként. A szász család intellektuális érdekeltségéhez hozzá tartozott a többnyelvűség, vagyis váltakozva használták beszélgetésükben a német, francia és magyar nyelvet. A zenének meglehetősen fontos szerepe jutott a családi együttlétben. Minden gyerek játszott valamilyen hangszeren, az éneklés, zenélés mindennapos volt a családban. Így a kis Károly közvetlen kapcsolatba kerülhetett a zenével. Rendkívüli tehetsége nagyon korán megmutatkozott, ezért apja már háromévesen zongorázni tanította¹.

Első nyilvános fellépése öt éves korában volt, amikor látványos fejlődése következtében kihallgatta a kolozsvári zenekonzervatórium szakbizottsága. Itt egy sikeres előadás és halláspróba után megállapítják rendkívüli tehetségét és abszolút hallását². Már itt felmerül a külföldön tanulás gondolata: a krónikás egy „igazi mesterhez” majd Bécsbe tanácsolja a „nagy bámulást gerjesztett” fiút. Meghatározó fontosságú volt a két évvel későbbi nagyszombeni bemutatkozása, amikor április 17-én az erdélyi diéta alkalmával meghívott V. Ferdinánd császár és az összegyűlt rangos társaság előtt játszott. Ekkor hallhatta őt Bánffy György kormányzó fia, gróf Bánffy Dénes és felesége Schilling Johanna, akiknek a személyében a kis zseni nagylelkű pártfogóra talált³. A grófi páros célkitűzésének tekintette a fiúban rejlő adottságok kiaknázását és felvállalta a fiú továbbképzését. Meggyőzték a szülőket a szakképzés fontosságáról és 1837 októberében magukkal vitték Bécsbe.

A bécsi évek (1837-41) biztosították Filtsch számára a szükséges alapképzést, úgy a zongorajáték terén, mint a zene elméleti befogadásában is. Bécs legjelesebb zongoratanárainál tanult, mint Friedrich Wieck⁴, Simon Sechter⁵ és August Mittag⁶, akik irányítása alatt gyorsan

¹ Károly otthoni hét évének zongora-oktatásáról a különböző források eltérően vélekednek. Míg Lakatos István *Filtsch Károly, a Chopin-tanítvány* című tanulmányában megemlíti egy bizonyos hivatásos zenei oktatót, Fancsali János Filtschnek ajánlott írásában a Lakatos tanulmányát idézve a lelkész-apa zenei képzettségéről elmélkedik, tudván, hogy Károly „hét évig otthoni zenei nevelésben részesült”. Az Irtel által írt monográfia is, mely jelenleg talán a legszámottevőbb neki szentelt írás, csak az édesapját említi tanáráként, akit fia három éven belül túlszárnyal. (Lakatos István, *Filtsch Károly, a Chopin-tanítvány*, „Zenetörténeti írások”, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1971, p.56; Fancsali János, *Liszt Ferenc erdélyi tanítványai – I. Karl Filtsch*, „Magyar Zene”, 1992, p.324; Ernst Irtel, *Der junge siebenbürgische Musiker, Carl Filtsch. 1830–1845*, Landsmannschaft der Siebenbürger Sachsen in Deutschland, München, 1993, p.10.)

² Erről az eseményről az Erdélyi Híradó 1835. évi egyik száma részletesen beszámol. Habár létezik egy feljegyzés egy évvel korábbi szereplésről, ennek a hitelessége nem bizonyított, mivel hiányzik a keresztnéve és a kijelentés hangvétele is korábbi ismeretségre enged következtetni. (Gyulai Lajos gróf kéziratos naplója)

³ Irtel szerint ismeretségük már korábbról származik és a bécsi továbbképzés lehetősége is hamarabb megfogalmazódott bennük. (Ernst Irtel, *op.cit.*, p.12-13)

⁴ Claranak az 1837-38-as bécsi hangverseny-körútja alkalmával tanította Filtschet néhány hónapig.

⁵ Többek között Schubert, Bruckner, Thalberg, Vieuxtemps tanára, termékeny zeneszerző, kora legbefolyásosabb teoretikusa volt. Nevéhez fűződik a harmóniai progressziót meghatározó autentikus zárlat

fejlődött. Alkalma nyílt megismerkedni a zeneirodalom mesterműveivel, a kor jeles zenészeivel. Bánffy grófnő, olykor Clara Wieck társaságában rendszeresen látogatta az operaelőadásokat, hangversenyeket. Liszttel már a 1838-as bécsi hangversenysorozata idején „összebarátkozott”⁷, viszont a két évvel későbbi bécsi útja volt nagymértékben meghatározó fontosságú Filtsch számára. Egyetlen alkalmat sem mulasztott el, hogy az ünnepezt zongoravirtuózt hallhassa, így be is mutatkozhatott neki. Liszt felismerve benne a géniust, lelkesedéssel fogadta ifjú pályatársát, megajándékozva őt egy Schubert parafrázis partitúrájával, amelybe ezt az ajánlást írta: „Erdély csodagyermekének”. Közlebbi kapcsolata volt viszont Thalberggel, Liszt virtuóz-riválisával, akit értelemszerűen a „jó zongorista” megtestesítőjének tekintett.

Nagy csodálatot váltottak ki állandó szereplései Bécs legelőkelőbb társaságaiban. Bécs legrettegettebb kritikusa, M. G. Saphir is elragadtatással beszélt róla. Az 1837-ben megjelent cikkében (*Das Phantasiekind Carl Filtsch*) rendkívüli improvizáló-készségét méltatja, mely a benne élő hangok birodalma lehető legtermészetesebb módon való kibontakozásaként hatott. Négy évvel később ugyanezen szaktekintély dicséri a nyilvános bemutatkozását. A császári család közeli környezetébe fogadta, nemcsak mint bámulatos csodagyerek, hanem mint a vele egyidős trónörökös Ferenc József játszótársa is. Első nyilvános fellépését 1839 telére tervezték az orosz cári udvarban, de a Bánffy grófnő ott élő testvére megbetegedése és halála miatt elmaradt. 1841. február 7-én mutatkozott be a Musikverein hangversenytermében, ahol Henry Herz egy *Fantáziáját* és Moscheles egy *Etűdét* játszotta⁸. A visszhangos sikerről nemcsak a bécsi sajtó⁹, de az erdélyi lapok is beszámoltak¹⁰.

Négy év után, 1841 nyarán Filtsch először látogatott haza. Az erdélyi közönség rajongva ünnepelte külföldön hírnevet és elismerést szerzett ifjú honfitársát. Ezek a hónapok is gyakori koncertadással teltek el (nagy részükön a 17 évvel idősebb bátyjával, Józseffel együtt lépett fel):

- június 1. – Pest: Thalberg *Fantáziáját* Bellini témákra és Herz *Koronázási fantáziáját*, Filtsch József *Magyar dallamok* című saját kompozícióját játszották

---

elsőbbiségének a koncepciója, melyre a későbbi gondolkodók is támaszkodtak. (www.grovemusic.com, *Sechter* szócikk)

⁶ Thalberg első tanára, a Bécsi Opera fagottosa volt. (www.grovemusic.com, *Thalberg* szócikk)

⁷ Filtsch ez időszakból származó levele a szüleihez.

⁸ A Lakatos István és Octavian Lazăr Cosma tanulmányaiban a programban Beethoven *c-moll zongoraversenye* is szerepel saját-szerzeményű kadenciával. (Lakatos István, *op.cit.*, p.58, Octavian Lazăr Cosma, *Hronicul muzicii românești*, Editura Muzicală, București, 1975, vol.III, p. 203.)

⁹ Ez alkalommal Saphir már „Bécs pszichológiailag és művészileg legfigyelemreméltóbb jelenségének” nevezte és előrevetítette zenealkotói képességét és hivatását. (*Wiener Zeitschrift für Kunst, Literatur, Theater und Mode*, 1841, feb, 191.o.)

¹⁰ *Transsylvania*, 1841, feb.26, 72.o.

- június 11. – Pest: néhány neves előadó, mint Camillo Sivori, Paganini tanítványa vagy a Pfeiffer – Huber Károly vonósnégyes mellett Filtsch Herz *Fantáziát* és Thalberg egy Rossini témára írt *Fantáziáját* játszotta¹¹; a bevételt a pesti Nőegyesületnek adományozták
- június 17. – Pest: Thalberg *Fantázia Bellini témákra* és Filtsch József *Magyar dallamok* szerepelt a műsorban
- július 11. – Szászsebes – két Thalberg *Fantáziát* és Herz *Tell Vilmos Variációkat* játszotta
- augusztus 6. – Kolozsvár: a 1819-ben alapított Zenekonzervatórium javára rendezték; Filtsch Herz és Thalberg *Fantáziát*, valamint bátyjával együtt Herz *Variációkat* játszott¹²
- augusztus 11. – Kolozsvár: Károly saját *Notturmo-ját*¹³ József pedig egy ugyancsak saját szerzeményű *Magyar táncot* játszott; a szegények javára és az evangélikus templomi orgona építésére
- augusztus 27. – Nagyszeben: egy Thalberg művet, egy Mendelssohn *Zongoraversenyt* és a *Notturnot* játszotta
- szeptember 3. – Nagyszeben: Herz *Fantáziát*, Thalberg *Beethoven-Fantáziát* és Herz *Koronázási fantáziáját* játszották; egy kórház alapítására
- szeptember 10. – Brassó: mindkét brassói hangversenyük a vulcani (Brassó megye) tűzvész áldozatai javára
- szeptember 12. – Brassó: két *Thalberg fantázia*, Herz *Koronázási fantázia*
- szeptember 17. – Nagyszeben
- szeptember 26. – Szászváros
- szeptember 28. – Szászsebes: a Zenei egyesület javára

E hangversenyeken kívül meg kell említenünk a testvérpár Zenekonzervatóriumi tagokká való avatását augusztus 8-án.

A hangversenysorozat műsorválasztásából is kitűnik a korabeli „divatos” darabok túlnyomó többsége. Ez a kor szellemével, a gyerek környezetéből jövő hatásokkal magyarázható. Otthoni környezetében csupán egy amatőr zenekar működött, amely indulókat, tánczenét, egyszerűbb opera-nyitányokat játszott a vezetőjük rájuk szabott átírásában¹⁴. Szeben akkoriban kulturális és társadalmi központ volt Erdélyben, de ott is a zongorajáték

¹¹ A hangversenyről a budapesti *Honművész* június 14-i számában általános dicsérere mellett így vélekedik a fiatal előadóról: „...Méltán várható, hogy belőle Erdélynek Lisztje válhatik...”

¹² Ez alkalommal is a sajtói méltatásban a Lisztrel való összehasonlítás szerepel: „...Ezen csuda gyermek...Liszt neve mellett egykor méltán fog ragyogni a halhatatlanság egén...”

¹³ A mű megjelent egy bécsi kiadó jóvoltából, de ma sajnos elveszettnek nyilvánítják.

¹⁴ A szászsebesi Evangélikus Egyház Archívumának Zenei Gyűjteménye

jutott a legnagyobb népszerűséghez. Szászsebesen az első zongora a helybéli lelkészé volt, így természetes, hogy Károly is elsősorban ennek a hangszernek az akkor gyakorlatban lévő repertoárjával ismerkedett meg. Bécsben pedig, mint a zongora-virtuozitás hazájában (Heimat der Klaviervirtuozität), az 1830-as években virágzott a briliáns stílus gyakorlata. A zongorista mint az előadott műsor szerzője szerepelt. A kortárs és a „klasszikus” művek előadási gyakorlata csak a 40-es évektől kezdett meghonosodni. Egy ilyen miliőben Filtschnek erős forradalmi egyéniségnek kellett volna lennie, hogy 11 évesen új irányzatot teremtsen.

Búcsúhangversenyük után a Filtsch testvérek visszautaznak Bécsbe. Néhány heti itt tartózkodás után Károly Bánffy grófnővel Párizsba utazik. Ebben az időben a Párizsban tartózkodó Chopin volt a zongoratanítás legkiválóbb képviselője, ezért Filtschet tanárai hozzá utasították.

Ez 1841 novemberében volt. 165 év telt el Filtsch Károly talán legjelentősebb életévei, a Chopin-tanítás óta. Sőt ez úthoz fűződik egy másik ismeretsége is. Bátyja november 28-án keltezett levelében beszámol a tizenkét éves Anton Rubinsteinnal való találkozásról. Ugyanezekben a napokban látogatták meg az 50 éve elhunyt Mozart özvegyét, ahol Filtsch játszhatott a mester zongoráján.

Másfél évig tanult Chopinnél, aki hetente háromszor tartott órát neki. Saját bevallása szerint az erdélyi csodagyerek a „legrendkívülibb” tanítványa volt és öröm volt számára őt tanítani. Chopinnek nem igazán volt szerencséje a tanítványokhoz. Nagyobb részt gazdag családok gyerekeit tanította, akik nem minden esetben voltak tehetségesek is. Akik pedig alkalmasak lettek volna a pályára, legtöbbjük nem folytatta¹⁵. Filtsch adottságaiban nagy lehetőséget látott, perspektivikusan többre becsülte őt, mint akár Lisztet vagy Thalberget. Chopin tanítása alatt Filtsch rohamosan fejlődött. Itt is bejutott Párizs legelőkelőbb nemesi köreibé, nagy csodálatot keltve művészetével. Gyakran hasonlították a zenetörténelem legkimagaslóbb csodagyerekeihez, mint Mozart, Liszt vagy Mendelssohn.

Filtsch nagy sikerrel játszotta tanára műveit. Különösen az *é-moll zongoraverseny*ről maradtak feljegyzések, amint egy sikeres előadás után Chopin elhalmozza dicséreteivel ifjú tanítványát. Egyik közismert, csaknem közhellyé vált jelenet az egyik Chopinnél rendezett hangversenyhez fűződik. Filtsch a házigazda *é-moll zongoraversenyét* játszotta, tanára kíséretében, aminek a végén Chopin elragadtatással kiáltott fel: „Istenem, micsoda gyermek! Hihetetlen, rendkívüli. Egyetlen ember sem értett úgy meg, mint ez a gyermek! A legkülönösebb, amivel valaha is találkoztam. Ez nem utánczás. Ugyanaz az érzés, ugyanaz a

¹⁵ Chopin számos tanítványa közül kettőt kell megemlítenünk, mint a Chopin-hagyomány közvetítői: a bucovinai származású Karol Mikulit és a párizsi Georges Mathiast. Az ők iskolájukból kerültek ki olyan zongoristák, mint Paul Dukas, James Huneker, Nikita Magaloff, Moris Rosenthal, Raoul Koczalski, Wanda Landowska, Heinrich Neuhaus, Charles Rosen stb. (Methuen-Campbell, James, *Chopin in performance*, in „The Cambridge Companion to Chopin”, Edited by Jim Samson, Cambridge University Press, 2004, p. 191-205)

művészi lelkesültség, mely minden gondolkozás, minden cél nélkül játszatja őt, mintha másként nem is volna lehetséges. Majdnem mindem művemet játssza, anélkül, hogy a legkevesebbet is mutattam volna neki. Nem pontosan úgy, mint én – mert saját bélyegét nyomja rá –, de nem kevésbé jól, mint én” (Papp Viktor fordítása) Egy másik alkalommal egy Beethoven Fidelo-partitúrát ajándékoz neki, azzal az ajánlással, hogy élete végéig olvassa ezt a mesterművet és emlékezzen rá.

1842 nyarán Brüsszelben játszott a porosz királynő testvérének, ugyanakkor megismerkedett Fétis-vel és Mme Pleyel-lel. Visszatérve Párizsba, Chopin távollétében, Liszt tanítását élvezhette, díjmentesen¹⁶. Ebből az időszakból származik Liszt ugyancsak közismert kijelentése, mely egy d’Agoult grófnőnél tartott estélyen hangzott el: „Ha ez a gyermek hangversenyútra indul, én bezárhatom a boltomat!” Természetesen ezt nem kell komolyan vennünk, hiszen Liszt akkor karriere csúcsán állt. De Filtsch rendkívüliségét mindenképp bizonyítja.

A párizsi érvényesüléshez hozzátartozott a nagyközönség előtti bemutatkozás¹⁷. Filtschnek tanára és pártfogói segítségével erre is alkalma adatott. 1843. áprilisában tartotta nyilvános hangversenyét a Conservatoire-ban, ahol Chopin op.48 c-moll *Noktürnjét* és Thalberg *Don Juan-Fantáziáját* játszotta. Április 24-én az *é-moll zongoraversenyt* játszotta első ízben zenekari kísérettel. Utolsó párizsi hangversenyén ugyanez a mű szólalt meg, de most a kíséretet maga a szerző szolgáltatta.

Májusban Londonba ment, ahol szintén nagy sikert aratott. Az ott működő, nagytekintélyű francia zongorista, Moscheles pártfogása alá vette, sőt a „londoni Beethovennek” is bemutatkozott. Fellépéseinek fénypontja volt a július 5.-i bemutatkozása a Buckingham-palotában Viktória királynő előtt, ahol a tanára műveinek szentelt műsorban egy scherzo, etűdök, noktürnök és mazurkák szerepeltek. Sikerült meghódítania az angol közönséget is, a sajtó a legválasztékosabb dicsérő szavak mellett neki tulajdonította Chopin alkotóművészetének az angol földön való ismertetését és népszerűsítését.

Innen nem tért vissza többé Párizsba, hanem Mainzon át Baden-Badenbe megy, ahol befejezi a közelmúltban még elveszettnek hitt *Konzertstück*-jét, egyetlen zenekar kíséretes művét. Majd Bécsbe ment. Itt folytatódott a hangversenyek újabb sorozata¹⁸, most már

¹⁶ Erről Filtsch levelei és a Liszt Filtschnek írt levele tanúskodik.

¹⁷ Habár Chopin nem volt a nyilvános hangversenyek híve, tanítványát igyekezett a lehető legegyszerűbben igazgatni. Chopin is csak egyszer lépett fel a Conservatoire termében. Viszont ami igazán szembetűnő, az a nagy lengyel komponista és erdélyi tanítványa koncertjei számának az aránya: míg Chopin egész életére kiterjedő hangversenyeinek száma 50 körül volt, Filtschnek elegendő volt csupán két és fél év (1842-1844), hogy ugyanezt a teljesítményt elérhesse.

¹⁸ Ezen a ponton a különböző források nagymértékben eltérnek. Leghitelesebbnek a Fancsali János részletesen dokumentált írása tűnik. Ő az 1843. november és 1844. márciusa közötti periódusból 8 fellépést jegyez meg

bővebb, színvonalasabb műsorral. Chopin tanítása alatt megismerkedhetett a zenetörténelem nagyjaival is, repertoárjába bekerültek Bach, Beethoven, Weber, Liszt művei is. Az akkoriban még kevésbé ismert Chopin-művek is állandóan szerepeltek a műsorán, melyeket sikerült most már a bécsi közönség szívébe is belopni. Nagy elismertségét bizonyítja az is, hogy a híres zongora-gyáros Erard megajándékozta őt egy akkortájt forradalmasított, duplagátlóművű zongorával.

A dicséretes sorozatának rövid megszakításaként kuriózumként megemlíthetjük a teljesítményének talán egyedülálló negatív visszajelzéseit, melyek a londoni útjáról való visszatérése utáni bécsi hangversenyekről származnak. Ezek főleg Beethoven-interpretációival kapcsolatban voltak elmarasztalóak: egyrészt nem méltányolták előmenetelét a párizsi tanulmányai folytán, konkrétan pedig a partitúra hibás értelmezéséről, technikai problémákról beszéltek¹⁹. Ekkor már súlyosabban kezdtek jelentkezni a betegségének a tünetei, így az 1844. március 3.-ra tervezett fellépés elmaradt²⁰. Az orvosok tanácsára Velencébe utazik, ahol az enyhe éghajlat javított valamelyest az állapotán. Ez év nyarat Szászsebesen töltötte családjá körében, habár ekkor sem volt felmentve zsenije kötelezettségeitől.

1845. május 11-én betegsége végez vele. Velence és Murano között fekvő kis szigetre, az Isole di Santo Christophore-n temették el. Kolozsváron búcsúhangversenyt tartottak a tiszteletére augusztus 16-án, amelyen Ruzitska György vezényletével Mozart *Requiem*-je hangzott el. Sírját 1986-ban áthelyezték a velencei San Michele temetőbe.

---

különböző nemesi szalonokban és kétszer a Musikverein termében. (Fancsali János, *Liszt Ferenc erdélyi tanítványai – I. Karl Filtsch*, „Magyar Zene”, 1992, 33/3, p.326-327.)

¹⁹ Ezzel ellentmond az 1834-ben alapított Neue Zeitschrift für Musik véleménye, miszerint Filtsch zsenijének a javára írható többek között a bachi és a beethoveni zene felfogása. (Ernst Irtel, *op.cit.* p.64)

²⁰ Ugyancsak elmaradt a közeljövőre tervezett nagyreményű hangversenysorozata, amely során megfordult volna Oroszországban, Prágában, Drezdában, Lipcsében, Berlinben, Nápolyban és Zürichben.

Könyvészet:

- Bălan, Theodor, *Copilăria unor mari muzicieni*, Editura Muzicală, București, 1970
- Cosma, Octavian Lazar, *Hronicul muzicii romanesti*, Editura Muzicala, Bucuresti, 1975, vol.III.
- Dediu, Constantin, *Din culisele muzicii*, Editura Junimea, Iași, 1980
- Eigeldinger, Jean-Jeaques, *Chopin vu par ses élèves*, Langages a la Baconnière, Neuchâtel, 1988
- Fancsali János, *Liszt Ferenc erdélyi tanítványai – I. Karl Filtsch*, „Magyar Zene”, 1992, 33/3-4
- Irtel, Ernst, *Der junge siebenbürgische Musiker, Carl Filtsch. 1830–1845*, Landsmannschaft der Siebenbürger Sachsen in Deutschland, München, 1993
- Lakatos István, *Filtsch Károly, a Chopin-tanítvány*, „Zenetörténeti írások”, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1971
- Methuen-Campbell, James, *Chopin in performance*, in „The Cambridge Companion to Chopin”, Edited by Jim Samson, Cambridge University Press, 2004, p.191-205
- Papp Viktor, *Filtsch Károly – Chopin magyar tanítványa*, „Zenekönyv”, Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság, Budapest, 1944
- Ritterman, Janet, *Piano music and the public concert 1800 – 1850*, in „The Cambridge Companion to Chopin”, Edited by Jim Samson, Cambridge University Press, 2004, p.11-31
- Szaunig, Peter, *Zehn Jahre Carl Filtsch Festival. 1995 – 2005*, Johannes Reeg Verlag, Heilbronn, 2005
- Tobie, Hans, *Carl Filtsch. Ein Kapitel der Musikgeschichte Siebenbürgens*, „Forschung zur Volks- und Landeskunde”, 1969, 12/1, p.37-48
- *** *Franz Liszt's Briefe*, Edited by La Mara, Breitkopf & Härtel, Leipzig, 1893
- www.chopin.pl
- www.freewebs.com/fjgajewski
- www.grovemusic.com
- www.siebenburger.de